סימן ח

יצוא פירות שביעית לחו"ל*

ראשי פרקים

א. הצגת הבעיה
ב. דרשת התורת כהנים
ג. איסור היצוא לר"ש ולראב"ד
ד. הר"ש והראב"ד לשיטתם
ה. דחיית מסקנתו של פאה"ש
ו. שיטת התוס' שלסחורה מותר
ז. גדרי סחורה בפירות שביעית
ח. כוונת התוס' בהיתר יצוא לסחורה
ט. המסקנה לר"ש ולתוס'
י. איסור היצוא בגלל האכלת נוכרים
יא. גדרי האכלת פירות שביעית לנוכרים
יב. מסקנה למעשה לשיטת הראב"ד
יג. יצוא ע"י אוצר בי"ד
יד. עצים שניטעו לשם יצוא
טו. פתרון מעשי ליצוא — ע"י מכירה לגוי
טז. היתר לייצא ע"מ למנוע הפסד פירות שביעית
יז. ההיתר לזרוע ירקות ע"מ לייצאם
יח. לדעת רבי מותר להוציא לכתחילה
יט. מסקנה למעשה

* * *

א. הצגת הבעיה

כידוע, ישנם ענפים רבים בחקלאות הישראלית המבוססים בעיקרם על יצוא לחו"ל. יצוא זה עומד בתחרות קשה ביותר עם ארצות אחרות בעלות כח עבודה זול וקירבה לשווקי אירופה.

* נדפס בתחומין ז.

הפסקת היצוא לשנה אחת עלולה למוטט את הסיכוי ליצוא בשנים של אחר מכן, ובכך לכרות את הענף החקלאי, המבוסס על היצוא. האם יש פתרון הלכתי לבעיית היצוא בשנת השמיטה?

ב. דרשת התורת כהנים

בתורת כהנים (בהר פ"א ה"ט) **דרשו מהפסוק**: "ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול, מה שבארצך אוכלים לא מה שהוציא עקילס לעבדיו לפנטוס" (שם מקום בחו"ל).

מדרשה זו של התו"כ יש ללמוד, לכאורה, שלשה דברים:

א. האיסור הוא מהתורה (אלא אם כן נאמר שזו אסמכתא בלבד, וכמש"כ הראב"ד בפירושו).

ב. **הפירות שיצאו לחו"ל אסורים באכילה** (אולם בבית רידב"ז ה' י"ח דחה פירוש זה, שלא יתכן לומר שפירות שביעית [=פירות שביעית] נפסלו ביוצא, כי גם לאחר שיצאו אפשר להחזירם ולבערם בארץ).

ג. **הטעם לאיסור הוא כדי שהפירות ישארו בארץ ויאכלו כאן ע"י בני אדם ובעלי חיים הנמצאים בא"י.**

דרשה זאת מובנת יותר עפ"י דברי הרמב"ן בהוספותיו לסהמ"צ (מ"ע ג') שיש מצוה מהתורה לאכול פירות שביעית. וא"כ יש מקום לומר שלדעת התו"כ מצוה זו נוהגת רק בארץ ולכן הוצאת פ"ש לחו"ל יש בה ביטול מצות עשה של אכילת פ"ש בא"י.

אולם החזו"א (סי' י"ד י') דוחה את המפרשים בדעת הרמב"ן, שכאילו יש מ"ע חיובית מהתורה לאכול פ"ש. הוא סבור שגם לדעת הרמב"ן כוונת התורה באומרה "לאכלה", אינה למ"ע חיובית, אלא ללאו הבא מכלל עשה, ועיקרה לאסור סחורה והפסד של פ"ש. והשווה לעומתו דברי מרן הרב זצ"ל בשבת הארץ (קונ"א אות כ"א) שהבין את דברי הרמב"ן כפשוטם, שיש מ"ע חיובית לאכול פ"ש, ולפיכך מי שיש לו פ"ש אסור בתענית רשות. (עיי"ש ובשבה"א פ"ו ה"א). מיהו גם לדעתו לא ברור שהמצוה היא חיובית, יתכן שהיא רק מצוה **קיומית**, דהיינו שמי שאוכל פ"ש מקיים מצוה, אך אין מצוה לאכול פ"ש דווקא, כשם שיש מצוה לאכול מצה בליל יו"ט א' של פסח. ולכן קשה לומר שהמוציא פ"ש לחו"ל מבטל עשה מהתורה[1].

1. אך א"כ מדוע יהיה אסור לו לישב בתענית רשות כל עוד יש לו פירות שביעית? — הערת עורך תחומין הרב יהודה שביב.
תשובת המחבר: גם מצוה קיומית אסור לבטל. וכמו שמצינו שמענישין על עשה בעידנא דריתחא אע"פ שאינו מצות עשה חיובית אלא קיומית, כציצית למשל (עיין מנחות מ"א א'), וכמו שאסור לבטל מצות יבמין (יבמות י"ז) ומשמע גם למ"ד מצות חליצה קודמת.

ג. איסור היצוא לר"ש ולראב"ד

במס' **שביעית** פ"ו מ"ה **שנינו**: "אין מוציאין שמן שריפה ופירות שביעית מארץ ישראל לחו"ל".

ובטעם האיסור כתב הר"ש משום שהביעור צריך להיעשות **בארץ**. כדבריו מוכח מהשוואת המשנה את איסור הוצאת פירות שביעית לחו"ל להוצאת שמן שריפה לחו"ל, ושמן שריפה צריך להישרף בארץ כדין קודשים פסולין הנשרפין במקומן.

לעומתו, הראב"ד (בפירושו לתו"כ) **כתב**, שטעם האיסור לייצא לחו"ל הוא כדי שלא יתחלפו פירות שביעית בפירות חו"ל וינהגו בהם מנהג חולין. וקרוב לזה כתב בערוה"ש (כ"ד כ"ה) בגלל חשש שבחו"ל לא ישמרו את הדינים הנהוגים בפירות שביעית. וכן יש לומר על דרך זו, שבחו"ל הפירות מיועדים בעיקר לנוכרים, בעוד שבא"י הם מיועדים בעיקר ליהודים.

ד. הר"ש והראב"ד לשיטתם

לדעת הרידב"ז (בית רידב"ז ה' י"ח) **ניתן לפרש את דברי התו"כ עפ"י שיטת הר"ש**, שסיבת האיסור לייצא פ"ש לחו"ל היא חובת הביעור בארץ, ולומר שהר"ש לשיטתו שביעור הוא **הפקרת** הפירות. מטרת ההפקרה היא לאפשר לתושבי א"י **כולם** ובעלי חיים שבה לאכול פ"ש, כל אחד כיכולתו, מבלי שפירות אלו יימצאו אצל **יחידים** שזכו בפירות והכניסום לבתיהם. ולכן קבעה התורה שבהגיע זמן הביעור, ולחיה שבשדה לא נותרו פירות, חייבים בעלי הפירות להוציאם מבתיהם ולהפקירם לכל. ונמצא איפוא, שדרשת התו"כ ב"לבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול" **היא** שפ"ש מיועדים לאכילה לתושבי הארץ כולם ולכן אסור להוציאם לחו"ל, וזוהי גם כונת הר"ש באומרו שאיסור הוצאת פ"ש הוא כדי שהביעור יהיה בארץ, כלומר שפ"ש יופקרו לצרכם של תושבי הארץ.

הראב"ד, החולק על הר"ש, אף הוא לשיטתו (פ"ז מהל' שמיטה ה"ג), שהביעור אמנם תחילתו הפקר, אולם סופו **שריפה**, ואם יוציאו את הפירות לחו"ל עלולים להחליפם בפירות חו"ל ולהימנע מלשומרם ויבטלו מהם את מצוותם. משא"כ אם הפירות יישארו בארץ, אין חשש שיוחלפו בפירות אחרים ויקיימו בהם את מצוותם בשעת הביעור.

מיהו, ישנה גם שיטת הרא"ש שסובר כהראב"ד שהמצוה בביעור היא שריפה ובכל זאת סובר שאיסור ההוצאה לחו"ל הוא כדי שהביעור יהיה במקומו בא"י, משום מעלה שהשריפה תהיה לכתחילה במקומה הראוי לה, כשם שמצינו בשריפת קדשים.

נמצא שגם לר"ש וגם לראב"ד אין הכרח לפרש בדרשת התו"כ שהאיסור להוציא פ"ש לחו"ל הוא מהתורה. חכמים לא התכוונו לדרוש מהפסוק איסור **מפורש** של הוצאת פ"ש לחו"ל. הם התכוונו לומר שהתורה מעוניינת שמצות הביעור תתקיים כהלכתה. לר"ש ע"י הפקרה, ולראב"ד ע"י שריפה. הוצאת הפרי לחו"ל **עלולה** לגרום לכך שהמצוה לא **תתקיים בהם**. (מיהו לשניהם יתכן מצב שהאיסור יהיה מהתורה, כשהוא מוציא את הפרי

לחו"ל בזמן הביעור עצמו במגמה מפורשת לבטל מהם מצות ביעור. אך עבירה זו ניתן לעבור גם בארץ עצמה כשמבטלים את המצוה בידים).

ה. דחיית מסקנתו של פאה"ש

עפ"י ההסבר הנ"ל יש מקום לדחות את מסקנתו של פאה"ש (בסי' כ"ד ס"ק נ"ו) בהכרעת ההלכה לדעתו בין שני תירוצי התוס' בפסחים (נ"ב ב' ד"ה רב ספרא).

בגמ' שם מסופר על רב ספרא שהוציא חבית יין מא"י לחו"ל בשביעית ושאל היכן עליו לבער את היין בא"י או בחו"ל? והקשו התוס': כיצד הותר לו בכלל להוציא יין שביעית לחו"ל הרי הדבר אסור? ותירצו שני תירוצים: א. לסחורה מותר. ב. ההוצאה היתה בשוגג. והקשה פאה"ש, הרי בלא"ה אסור להוציא פירות מא"י לחו"ל, לא רק בשמיטה, אלא בכל השנים כולן, משום חיי נפש (עיין ב"ב צ' ב') ומדוע נקטה המשנה פירות **שביעית** דוקא? ותירץ, שהמדובר הוא **אחרי** הביעור, שבלא"ה הפירות בשביעית אסורים באכילה וטעונים שריפה ואין בהם שום חיי נפש. מצד הדין הכללי, הנוהג בכל השנים, היה מותר להוציא פירות אלו שאין בהם תועלת לתושבי הארץ. אך בגלל קדושת שביעית אסור בכל זאת להוציאם. ולתירוץ התוספות הראשון, שמותר להוציא לסחורה, א"א לומר כן, שהרי פ"ש אחרי הביעור טעונים שריפה ואסורים בסחורה, ולפני הביעור שהם מותרים בסחורה הרי בלאו הכי אסור להוציאם בכלל, בגלל האיסור הכללי הנוהג כל השנים, ואפילו דבר מועט אסור להוציא. וא"כ ממה נפשך תירוץ התוס' הראשון מוקשה. אך לתירוצם השני, שרב ספרא הוציא בשוגג, י"ל שהמדובר היה אחרי הביעור ושאלתו היתה רק, היכן לבערם, בארץ או בחו"ל?

והנה דברי פאה"ש מבוססים על ההנחה שביעור הוא שריפה, כשיטת הרמב"ם והראב"ד (פ"ז ה"ג). אך התוס' **עצמם** בד"ה מתבערים (הסמוך לד"ה רב ספרא שבו אנו דנים) פירשו שהביעור פירושו הפקר, וא"כ פ"ש ראויים לאכילה גם אחרי הביעור, וא"כ אסור להוציא פירות לחו"ל לא רק בגלל שביעית, אלא גם כל השנים, והדרא קושית פאה"ש לדוכתה (ודוחק לומר שהסובר שביעור הוא הפקר שהוא הר"י, והמקשן על רב ספרא שהוא הריב"א — עי"ש בדבריהם — נחלקו בשאלה זו של מהות הביעור).

ע"כ יש לישב את קושית פאה"ש באופנים אחרים:

א. שהאיסור הכללי, בכל השנים, הוא רק בפירות שיש בהן **חיי נפש**, ואילו בשביעית האיסור הוא על **כל** הפירות[2]. (עפ"י בית יצחק, יו"ד ח"ב סי' קכ"א).

2. ואכתי שאלת פאה"ש במקומה, שהרי רב ספרא הוציא עימו קנקן יין של שביעית, וכן ודאי הוא מפירות חיי נפש שאסרו על הוצאתם, כמפורש שם בב"ב: "כגון יינות שמנים וסלתות". ועוד, מסתבר שבשנה השביעית מתרחבת רשימת הפירות שהם חיי נפש, שכיון שהתוצרת מועטת נזקקים יושבי הארץ לכל כמות התוצרת המצויה. — הערת עורך תחומין הרב יהודה שביב. תשובת המחבר: קושית פאה"ש היא על המשנה בשביעית ולא על רב ספרא, והמשנה לא הזכירה יין דוקא, אלא דיברה על כלל הפירות בשביעית.

ב. שכשיש עודפי פירות, ואין בהם צורך בארץ, מותר להוציא בכל השנים, אבל בשביעית יתכן גם שבאופן כזה אסור. (עיין בית רידב"ז).

ג. בהוצאת פ"ש לחו"ל ייתכנו מצבים שהאיסור הוא **מהתורה**, בעוד שהאיסור במשך כל השנים אינו אלא **מדרבנן**.

העולה מדברינו הוא שאין לנו הכרעה להלכה בין שני תירוצי התוס' בפסחים, ויתכן שיש מקום לפסוק כתי' הראשון שלסחורה מותר להוציא לחו"ל.

ו. שיטת התוס' שלסחורה מותר

ואכן הרידב"ז (בבית רידב"ז פ"ה י"ח) האריך להוכיח שמותר להוציא לחו"ל פ"ש **אחרי הביעור**. (הבעיה שניצבה בפניו היתה בעיקר יצוא היין. ואפשר היה להמתין עם יצוא היין לחו"ל עד אחרי הביעור בארץ).

ולתירוץ התוס' הראשון, שלסחורה מותר, משמע שגם לפני הביעור מותר להוציא לסחורה. אלא שצ"ע בגדרו של היתר זה, מה ההגיון שלאכילה אסור ולסחורה מותר? וכבר תמה על דבריהם החזו"א (שביעית י"ג ד') וגרס בדבריהם **להיפך**, שלאכילה מותר, לסחורה אסור. אולם עדיין יש להקשות, שאם לסחורה אסור, מאי איריא חו"ל, הרי גם בארץ אסור לסחור בפ"ש, ומה חידשה לנו המשנה באוסרה הוצאת פ"ש **לחו"ל** דווקא? ועוד, גם בתוס' הרא"ש ותוס' הרשב"א (הוא הר"ש משנץ, שהוצאו לאור ע"י הרב האדר"ת) הגירסא היא כמו אצלנו, שלאכילה אסור ולסחורה מותר.

ואפשר לומר בהסבר תירוץ התוס', שלסחורה הכוונה היא כמות קטנה, המותרת בסחורה (עיין סוכה ל"ט א' וברש"י שם ד"ה אין) ובכמות קטנה כזאת לא גזרו על ההוצאה. אך לאכילה, כשאדם מוציא פ"ש לצרכי אכילתו לזמן מרובה, דהיינו כמות גדולה, לא התירו להוציא לחו"ל. (כהסבר זה משמע בפאה"ש ושבה"א יעוי"ש. ועיין שבה"א קונט"א סי' כ"ג, הסבר אחר להיתר היצוא לסחורה).

ז. גדרי סחורה בפ"ש

מדברי מרן הרב זצ"ל בשבת הארץ עולה, שכמו כן יש להתיר עפ"י תירוץ התוס' הראשון כל מה שמותר בסחורה, כגון כשלקח לעצמו והותיר, כשהמוכר אינו לוקט הפירות בעצמו, או בהבלעה. ובאופנים אלו משמע שמותר להוציא אפילו בכמויות גדולות. א"כ צ"ע מה ההגיון להתיר יצוא פ"ש בכמויות גדולות המותרות בסחורה?

לכן נלענ"ד שיש להבין את איסור הסחורה בפ"ש לעומקו בדרך זו:

הנה מקורו של איסור הסחורה בפ"ש נלמד מהפסוק: "והיתה שבת הארץ לכם **לאכלה** לך ולעבדך..." ודרשו חז"ל "לאכלה — ולא לסחורה". משמע שאיסור סחורה אינו איסור

עצמי, אלא שהסוחר בפ"ש מבטל את ייעודן של פירות אלו שיועדו ע"י התורה לאכלה דוקא, ולפיכך, כשהסחורה אינה מבטלת את יעוד הפירות לאכלה אין היא אסורה[3].

ובכך נפתח לנו פתח להבין את גדרי איסור סחורה בפ"ש:

א. לשיטת **הר"ן** בע"ז ר"פ השוכר, שאיסור סחורה הוא רק במחירה הרגיל, אך בטובת הנאה מותר. ע"כ הטעם הוא שפ"ש נועדו "**לכם** לאכלה" כלומר שיד כולם שווה בהם, ללא השתלטות של בעלים יחידים, הנוטלים פ"ש לעצמם וסוחרים בהם כבעלים ומרויחים על ידיהם. אך בטובת הנאה, שאינה כדרך הסוחרים, ואין בה בעלות פרטית כדרך כל השנים, קים להו לחז"ל שמותר.

ב. לשיטת **הרמב"ן** (בפי' התורה פרשת בהר) שאיסור סחורה הוא רק **בשמור,** אך מן המופקר מותר מהתורה לסחור בפ"ש, ורק חכמים גזרו ביותר מג' סעודות, מפני שחששו שע"ה יכשל בשימוש בדמי פ"ש שלא כדין, משמע שרק השומר פ"ש ע"מ לסחור בהם הוא הסותר את מגמת התורה שפ"ש יהיו הפקר לכל. אך הנוטל מן המופקר ומוכר מותר מהתורה.

ג. לשיטת **התוספות** (סוכה ל"ט א' ד"ה וליתיב) שהאיסור הוא רק על הלוקט עצמו אך לאחר מותר למכור פ"ש, אף כאן הטעם הוא שהתורה רצתה שפ"ש יהיו הפקר **לכל** ולכן לא יתכן שאחד ילקוט בכמות גדולה עד כדי שיישאר לו עודף למכור לאחרים, אין זו דרך הפקר אלא דרך בעלות, אך אם אחר מוכר לית לן בה. (ואה"נ אם לקט כדרך הלוקטים, לצרכיו האישיים בלבד והותיר — מותר למכור, כמבואר במשנה, פ"ז ג').

ד. לשיטת **הרמב"ם** (פ"ו ה"ב) שדווקא הלוקח פ"ש אסור לו למכור ואילו הלוקט עצמו מותר לו למכור קצת, י"ל שהרמב"ם לשיטתו (שם ה"ג) שכתב: "כשמוכרין פ"ש אין מוכרין לא במידה ולא במשקל... אלא אכסרה **להודיע שהוא הפקר**". כלומר, לשיטתו לא די שבזמן הלקיטה יהיו פ"ש כהפקר, אלא אף אחר הלקיטה יש להקפיד שיחול עליהם שם הפקר, וכשסוחרים בהם מבטלים מהם שם הפקר (וזוהי גם שיטת התוס' בסוכה ל"ט א' בסוד"ה וליתיב).

ולפי כל האמור לעיל, לא מהמילה "לאכלה" כשלעצמה אנו דורשים שסחורה אסורה אלא מהמלים: "**לכם** לאכלה, **לך ולעבדך**..." כלומר מההכרח שפ"ש יהיו הפקר **לכל** אנו דורשים שהסחורה אסורה.

ח. כוונת התוס' בהיתר יצוא לסחורה

לפי"ז י"ל שכוונת התוס' בפסחים לחלק בין איסור הוצאה לחו"ל לאכילה ובין היתר הוצאה לסחורה היא למשל באופן זה: לשיטתם במס' סוכה ללוקט אסור למכור, אך

3. אח"כ מצאתי הגדרה כעי"ז ב"כרם ציון" השלם אוצר השביעית בדברי הגרי"ה ברים זצ"ל, חסיד בויאן, ראש ישיבת ריז"ן בירושלים, ת"ח גדול וצנוע, שנפטר השתא בירושלים, יהיו שפתיו מדובבות בקבר.

לאחר מותר למכור. וכמש"כ שבשעת הלקיטה יהיו פ"ש הפקר לכל. וה"ה באשר להוצאת הפ"ש לחו"ל. הלוקט ע"מ לאכול בחו"ל סותר את מגמת התורה שפ"ש יהיו מיועדים לתושבי הארץ, שאלה הפירות שה' הועיד להם לאכילה בשביעית (ואולי משום כך תלתה התורה דין שביעית באמצעות היובל ביושביה עליה). אך כשאחר לקט והוא מוציאם לחו"ל, כשם שמותר באופן כזה למכור, כך גם מותר להוציא לחו"ל, משום שבזמן הלקיטה התקיימה בהם מגמת התורה שהפירות יהיו מיועדים לאכילה לתושבי הארץ.

וכן י"ל שמי שלקט לעצמו והותיר, כיון שנשארו לו **במקרה** פ"ש, ולא לקטם ע"מ לסחור בהם, מותר לו להוציאם לחו"ל, כיון שמותר גם לסחור בהם. ומאותה סיבה שהסחורה מותרת י"ל שגם ההוצאה לחו"ל מותרת. כיון שהלקיטה לא נועדה לשם כך. אך הלוקט ע"מ להוציא לאכילה בחו"ל, כיון שבשעת הלקיטה התכוין לשם כך אסור להוציא לחו"ל.

ועפי"ז יש להעיר על מש"כ בשם הגריל"ד שמותר להוציא פ"ש לחו"ל בהבלעה, כגון אתרוגים בהבלעת הדסים (וגם הרב זצ"ל בשבה"א שם התיר הוצאה בהבלעה). לפי דברינו ההבלעה מועילה רק להיתר סחורה, מכיון שעיקר המכירה חל על הדבר המותר, ואילו פ"ש הנמכרים רק בהבלעה אין שם מכירה חל עליהם. אך באשר להוצאתם לחו"ל, גם כשמוציאים בהבלעה סו"ס מוציאם ממקום ייעודם לאכילה, שהיא א"י, לחו"ל, מקום שאינו מיועד לאכילתם, וצ"ע אם היתר ההבלעה יכול להועיל כאן.

[ויש להקשות על כל דברינו, שלפי"ז לא תהיה חובת ביעור במי שמוכר פ"ש בהיתר. שהרי לפימש"כ הביעור נועד להפקיר את פ"ש מחדש, לאחר שכאו"א זכה בהם בשעת הלקיטה, ולאפשר שוב לכולם לזכות בהם מן ההפקר. ומטעם זה היצוא אסור כמש"כ הר"ש, כדי שתושבי הארץ יזכו בפ"ש. ואם כל מה שמותר בסחורה מותר בהוצאה לחו"ל, לשיטת התוס', כלומר שפירות אלו אינם מיועדים לאכילה ולזכיה מהפקר ע"י תושבי הארץ, א"כ שיהיו פטורים מן הביעור? ואולי יש להבדיל בין הר"ש לבין התוס'. הר"ש תולה את איסור ההוצאה בביעור. והתוס' אולי אינם סוברים כמותו ואינם תולים את איסור היצוא בביעור, איסור היצוא תלוי לדעתם באיסור סחורה, ואילו הביעור יש לו מטרה דומה, אולם **לא זהה** לזו של איסור הסחורה. ואכן הר"ש תירץ כתי' התוס' השני שרב ספרא הוציא בשוגג. ואולי בזה נחלקו שני תירוצי התוס', התי' הא' תולה את ההוצאה בסחורה והשני בביעור. וצ"ע].

ט. המסקנה לר"ש ולתוס'

נמצא איפוא שלשיטת הר"ש, שאיסור היצוא תלוי בביעור יהיה מותר להוציא לאחר הביעור. אולם לפני הביעור יש לאסור, שמא הפירות ישארו בעינם עד הביעור ולא יוכלו להתבער כדינם במקומם, וכ"כ הרידב"ז. אולם יתכן לומר עפי"ז שפירות וירקות שקיומם קצר, כגון עגבניות וכדו' שא"א להקפיאן ולשומרן, אין איסור להוציאם לפני הביעור, כי אין חשש שישארו עד הביעור. וכן משמע מהלכתא גבירתא להתפא"י שרק לאחר הביעור אסור להוציא, אך לפני הביעור מותר להוציא.

לשיטת התוס׳ מותר להוציא לחו״ל פירות שמותר לסחור בהם, כגון שלא הוא לקט בעצמו, או כשלקט לעצמו והותיר, או כמות קטנה המותרת בסחורה.

י. איסור היצוא בגלל האכלת נוכרים

לשיטת הראב״ד האיסור להוציא הוא בגלל חשש לחילול פ״ש שיחליפו אותם בפירות אחרים. או שייאכלו שלא כדין. וכן יש לחוש לדעתו להאכלת פ״ש לנוכרים. כי מסתמא רוב אוכלי פ״ש בחו״ל נוכרים הם. ושומה עלינו לברר מה דין האכלת פ״ש לנוכרים.

בתו״כ דרשו: ״והיתה שבת הארץ **לכם** לאכלה״ — ולא לנוכרים. ופירש המלבי״ם שני פירושים: א. שאסור להאכיל פ״ש לנוכרים. ב. שאין דין פ״ש נוהג בפירות שגדלו אצל נוכרים. וכידוע הרמב״ם (בפ״ד הל׳ כ״ט) **והב״י** (בתשובתו באבקת רוכל סי׳ כ״ד) **ופאה״ש** (סי׳ כ״ג כ״ט) פסקו שאין קדושת שביעית נוהגת בפירות שגדלו אצל נוכרים. ופירשו בתו״כ כפירוש השני. וכתב המלבי״ם שלא יכלו לפרש כפי׳ הראשון, שאם אסור להאכיל פ״ש לנוכרים, יסתור הדבר את האמור בתורה ״ולשכירך ולתושבך הגרים עמך״ שמשמע שפ״ש מותרים באכילה לנוכרים. לכן פירש הרמב״ם כפירוש השני.

ובשו״ת זכר יצחק (סי׳ מ״ב) **תמה על זה. שהרי הרמב״ם עצמו פסק** (בפ״ה הי״ג) שאין מאכילין פ״ש לנוכרים ורק אם הוא שכיר שנה או חודש מותר. מבואר איפוא מדבריו שפירש כפירוש הראשון בתו״כ, שאסור להאכיל פ״ש לנוכרים! ואין הדבר סותר את דברי התורה שלשכיר מותר להאכיל פ״ש, כי שכיר שונה מסתם נוכרי משום שאוכל מחמת **ישראל** ולא מחמת עצמו. **ובכרם ציון השלם, שביעית** (הר צבי סי׳ ה׳) **כתב הגרצ״פ** פראנק שהפסוק נדרש **לשני** צדדין, גם לאיסור האכלת פ״ש לנוכרים וגם להיתר פ״ש שגדלו בקרקע של נוכרים. שכל שאינו בכלל לכם לעניין אכילת פ״ש, אין בפירות שגידל קדושת שביעית. וצ״ע, אם איסור האכלת פ״ש לנוכרים הוא מהתורה, מה החילוק שבין סתם נוכרי לשכיר? ועוד, מאי שנא נוכרי מהחיה אשר בארצך, שמותר להאכילה פ״ש, ולא עוד, אלא שהתורה תלתה את זמן הביעור בכילוי פ״ש לחיה **בשדה?** (ובשלמא בהמה י״ל שמותר כמו שמצינו בתרומת כהן שמותרת לבהמתו. אבל חיה שאינה ברשותו הרי גם היא אינה בכלל ״לכם״ — עיין ביצה כ״א).

ועיין ערוה״ש (סי׳ כ״ד ס״ד) **שכתב** שאין איסור להאכיל פ״ש לנוכרים, אלא שאסור לפרוע חובו בפ״ש, ולכן מאכילין את האכסניה, אע״פ שהיא של נוכרים, משום שאין כאן פרעון חוב, אבל נוכרי שהוא חייב לו כסף אסור להאכילו פ״ש. ואה״נ גם שכיר יהודי אסור לפרוע את חובו בפ״ש, ורק כשהשכיר הוא **בן-ביתו** מותר לו להאכילו פ״ש ובלבד שישלם לו שכירותו.

ולדבריו יוצא שאין כל הבדל בין נוכרי לישראל. ההבדל הוא רק אם הוא בדרך פרעון חוב או בדרך אחרת, וא״כ למה הוזכר נוכרי כלל בתו״כ ובתוספתא (ספ״ה)? ומדוע נקט הרמב״ם במפורש אין מאכילין פ״ש **לנוכרים?**

ועיין בתוספתא (פ״ד ז׳) ״עיירות ארץ ישראל הסמוכות לספר, מושיבין עליהן שומר כדי שלא יפוצו הגויים ויבזזו פ״ש״. משמע שאסור להרשות לגוי אכילת פ״ש אפילו כשבא מאליו. ומאי שנא מבהמה וחיה שאין מונעין מהם אכילת פ״ש? ובתוספתא פ״ה משמע

שהתקנה של אוצר בי"ד נועדה למנוע אכילת פ"ש ע"י נוכרים ובע"ח. וצ"ע הרי התורה התירה פ"ש לבע"ח[4]?

ועוד קשה, הנה אסור להאכיל פ"ש, הראוים לאדם, לבהמה, אך אם הבהמה אוכלת מאליה פ"ש אין צריך למונעה שנא' "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה... ולבהמתך..." וקשה, ממה נפשך, אם פ"ש אסורים לבהמה — יש למונעה מכך, ואם מותרים — שיהיה מותר גם להאכילה בידים? ועי' שבה"א (קונ"א אות כ') שכ' שאיסור האכלה לנוכרים הוא מדרבנן, שבנ"א יביאו להחליף בין פירות קדושים לפירות חולין, עי"ש שגזרה זו פקעה, וצריך בי"ד לחדשה.

יא. גדרי האכלת פ"ש לנוכרים

ולענד"נ לומר כך. דקדוק בכתוב מעלה שיש שלש דרגות:

א. "והיתה שבת הארץ **לכם** לאכלה".

ב. "לך ולעבדך ולאמתך ולשכירך ולתושבך הגרים עמך".

ג. "ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול".

בעיקר בולט ההבדל שבין זכות האכילה של "לכם" לבין זו הבהמה והחיה. בלכם נאמר "לאכלה" **ולבעה"ח נאמר** "תהיה... לאכול".

ולא מיבעיא לשיטת הרמב"ן "שלאכלה" היא מצות עשה, שבודאי יש להחילה רק על ישראל ולא על נוכרים ובע"ח שאינם בני מצוות. אלא אפילו לחולקים על הרמב"ן יש להבחין בין זכותו של ישראל באכילת פ"ש לזכותם של אחרים.

מסתבר לומר שלישראל יש **זכות** בפ"ש ולא לאחרים, אולם **רשות** לאכול יש לכולם, גם לנוכרים וגם לבע"ח. כי מצד אחד התורה דרשה שפ"ש יהיו **הפקר לכל**. (ועיין ירושלמי שביעית פ"ו ה"א, שאם לומדים הפקר משמיטה צריך ההפקר להיות גם לנוכרים וגם לבע"ח). אולם מאידך, התורה זיכתה בפ"ש את ישראל, והם קודמים לאחרים. והם רשאים גם למנוע מאחרים אכילת פ"ש אם הם עלולים להיות חסרים לישראל. (ומכאן תקנת אוצר בי"ד). ולפי"ז מה שנאמר בתוספתא (פ"ד) שמושיבין שומר בעיירות הסמוכות לספר כדי למנוע את הגויים מלבוז פ"ש, ה"ה שיש מקום למנוע גם ביזת בע"ח אם יש צורך בכך (עיין מנחות פ"ד ב' ברש"י).

4. לחומר השאלה ניתן אולי להציע פתרון זה. איסור האכלה לנכרים סניף הוא לאיסור סחורה ואובדן. יש לחוש שהנכרי לא יאכל בשלימות את הפרי אלא יאבד חלק או יעשה בפרי שימושים אחרים. חשש הקיים אך ורק אצל בני אדם ולא אצל בע"ח, לעומת זאת שכירך הרי הוא ברשותך וכל שתתן בידו הרי נתון הוא לביקורת שלך. ואפשר לומר עוד שדרגות יש בשביעית: כיון שהתוצרת מועטת ומבקשת התורה שהשימוש בו יהיה בצורה מודרגת ומבוקרת, החשוב חשוב קודם. לכן הראוי לאכילת אדם אסור לאכילת בע"ח ואסור למלוגמא. כיון שכך הרי באכילת אדם באו ליתן לישראלים קודם, אך את שאינו ראוי לאכילת אדם אף גויים לא יאכלו, ולכן ינתן לבע"ח. — הערת עורך תחומין הרב יהודה שביב.

ובזה מבואר ההבדל שבין נוכרי לבין שכירו ולקיטו ואכסניה. שסתם נוכרי אין לו זכות בפ"ש. אך שכירו ולקיטו ואכסניה אף שאין להם זכות **עצמית** בפ"ש, אך מכיון שמזונותיהם עליו הרי הם כבני ביתו, ומכח זכותו של **בעה"ב** הישראלי רשאים גם הם לאכול פ"ש. (ועיין חזו"א י"ד, ד'. והדבר דומה למה שנאמר שם בקשר לבהמה שאסור להאכילה בידים, אך אין מונעים ממנה לאכול).

[ולדברינו יש ליישב את דברי הרמב"ם בפיהמ"ש שביעית (פ"ד מ"י) שאין קוצצין את האילן בשביעית מפני שהוא גוזל בני אדם שהקב"ה נותן פירותיהם לכל אדם. והקשה התוי"ט מהגמ' בפסחים נ"ב ב', שהטעם הוא משום "לאכלה ולא להפסד" ולמה נקט הרמב"ם טעם אחר? ולדברינו אין כאן שני טעמים שונים. כוונת התורה באומרה "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה" לזכות את ישראל בפ"ש וממילא הפסד פ"ש גורע מזכותם של ישראל בפירות אלו ולכן הוא אסור. ומה שאילץ את הרמב"ם לא להסתפק בדברי הגמ', אלא להוסיף עליהם את פירושו, היא העובדה שמדובר בפירות בוסר שעדיין אין מפסידים אותם בפועל, אלא רק מונעים את זכות אכילתם לכשיבשילו. ומה שנקט הרמב"ם גוזל "בני אדם" כוונתו בעיקר **לישראל**, אלא שמכיון שפ"ש ניתנו לישראל ובני ביתם, כולל שכירים ולקיטים אע"פ שהם נוכרים, לכן נקט הרמב"ם "בני אדם".]

העולה מדברינו שאין איסור להאכיל פ"ש לנוכרים, כשיש עודפי פירות, שבלאו הכי ישראלים לא יוכלו לאכול אותם.

יב. מסקנה למעשה לשיטת הראב"ד

ועדיין יש לחשוש לכך שנוכרים שיאכלו פ"ש לא יאכלום בקדושה, כגון שיפסידום וכד'. וכן שישראלים עלולים להחליף פ"ש בפירות אחרים ולהימנע מאכילתם של פ"ש בקדושה.

אלא שלא הוצאת הפירות לחו"ל היא הגורמת לכך. וכי פ"ש שישארו בארץ ייאכלו כולם בקדושה? וכי בארץ אין חשש שייאכלו ע"י נוכרים, וכן ע"י ישראלים, שלא בקדושה? אדרבה. בארץ, שרובם ישראל, המצווים לאכול פ"ש בקדושה, יש חשש לתקלה, שלא יאכלום כדינם, משא"כ בחו"ל, שרובם נוכרים, שאינם מצווים על אכילת פ"ש בקדושה, אין כאן תקלה. וא"כ אולי יש אפילו מקום להעדיף הוצאת פ"ש לחו"ל והבאת פירות אחרים במקומם, כדי למנוע מאחינו ב"י בארץ תקלה של אכילת פ"ש שלא בקדושה[5].

5. אך בכך נמנעת האפשרות שיאכלו פ"ש בקדושה, ולדעת הרמב"ן, הן מ"ע יש בדבר. האם נמנעים ממ"ע כדי למנוע אפשרות של תקלה מסופקת?
תשובת המחבר: יש מקום אולי לומר שאם הרוב ייכשלו בהפסד פ"ש בקום עשה והמיעוט עלולים להיבטל ממצות עשה של אכילת פ"ש בשב ואל תעשה, יש להעדיף את מניעת עבירתם של הרבים על מניעת מצוותו של המיעוט. וצ"ע. אך בעיקרו של דבר עיקר טענתי הוא שאין נפ"מ מבחינת הפסדם של פ"ש בין הוצאתם לחו"ל לבין השארתם בארץ. והטענה להעדיף יצוא

וא"כ גם לשיטת הראב"ד אין מקום כיום לאסור הוצאת פ"ש מא"י לחו"ל.

יג. יצוא ע"י אוצר בי"ד

יש לדון, האם יש מקום להתיר הוצאת פ"ש לחו"ל ע"י אוצר בי"ד? שהרי אוצר בי"ד מתיר צורות ידועות של סחורה לשם החזרת הוצאות, משום שאין כאן בעלות פרטית, אלא בעלות ציבורית של בי"ד. ולשיטת התוס' שכל שאין בו איסור סחורה מותר גם בהוצאה לחו"ל, צ"ע האם מותר להוציא ע"י אוצר בי"ד.

לכאורה, אין כל קשר בין אוצר בי"ד לבין הוצאה לחו"ל. ענין אוצר בי"ד, כפי שהסבירו הרמב"ן (פי' עה"ת פרשת בהר) הוא שאיסור קצירה וחובת ביעור קיימים רק כשאדם אוסף פ"ש לעצמו, כבעלים פרטיים. אך כשבי"ד אוסף פ"ש לצורך הציבור כולו אין איסור קצירה ואין חובת ביעור. וא"כ כל גדרו של אוצר בי"ד הוא רק כשביה"ד אוסף את הפרי לשם כלל ישראל, אך להוציא לחו"ל מאן דכר שמיה? ובפרט להאכיל נוכרים אין הדבר מסור כלל לבי"ד! (עיין משנת יוסף ח"ג).

הנה בעיית החקלאות בימינו החריפה במיוחד משום ששיטות הגידול התפתחו בצורה כזו, שבה אין עוד תועלת לגדל תוצרת חקלאית בסדרות קטנות, אלא רק בסדרות גדולות. החקלאות כיום אינה יכולה להתקיים על שוק מקומי בלבד, היא חייבת להתבסס על יצוא, בקנה מידה גדול, כדי שתוכל להתקיים. השוק המקומי נהנה לפעמים רק מעודפי היצוא ומהתוצרת בעלת האיכות הנמוכה שנפסלה ליצוא.

נמצא איפוא שכדי לספק תוצרת חקלאית מקומית יש הכרח ביצוא נרחב. וביה"ד שתפקידו לדאוג לחלוקת התצרוכת המקומית בא"י צריך להיות מעונין ביצוא כזה, כדי לספק את צרכי כלל ישראל. ודומה הדבר במקצת לאמור במס' ביצה (כ"א א') בהמה שחציה של נוכרי וחציה של ישראל מותר לשחטה ביו"ט שא"א לכזית בשר בלא שחיטה. ואע"פ שאצלנו הוא מרבה בשיעורין לצורך השוק המקומי, אולם ללא היצוא לא היתה גם תצרוכת מקומית, ולכן יש דמיון מסוים לבהמה ביו"ט.

אף כי דבר זה אינו בכל גידול. יש גידולים שאפשר היה למנות מספר קטן של חקלאים שידאגו לשוק המקומי בלבד, והיתר לא יגדלו. אולם באופן כזה עלולים לאבד את השווקים בחו"ל לגמרי ובשנים הבאות לא תהיה לנו חקלאות כמעט בכלל. ביה"ד צריך להביא בחשבון לא רק את השמיטה הזאת אלא אף את השמיטות הבאות ולחקור את כל מבנה החקלאות בארץ עד כמה יוכל הוא להתקיים ללא יצוא. והדברים מורכבים ומסובכים. וקשה לבסס עליהם שיקולים הלכתיים ללא מחקר יסודי ומעמיק.

לא נאמרה אלא לחיזוק הסברה.

יד. עצים שניטעו לשם יצוא

בשם הג"ר חיים ברלין נמסר, שהנוטע אילנות ע"מ להוציא את פירותיהם לחו"ל, מעיקרא לא חלה עליהם קדושת שביעית ומותר להוציאם לחו"ל. והרידב"ז (בית רידב"ז דף ע"ד א') דחה סברה זו. ואע"פ שמצינו כמותה בירושלמי חלה (פ"ד ה"ה) שהבוצר ענבים לשם יין יכול להביא ביכורים מיין, והבוצר לשם ענבים חייב להביא ענבים דווקא, משמע שהדבר תלוי במחשבתו של בעל האילן, בכל זאת — כתב הרידב"ז — אין לדמות שביעית לביכורים.

ובמשמרת להבית (בסוף בית רידב"ז, דף י"ט א') הביא תשובתו של הגרא"מ שטינברג מבראדי שהסתמך על ספר משפט שלום (קונט' משמרת שלום לסי' רל"א) שאף הוא הקשה את קושית פאה"ש (לעיל אות ה). מה המיוחד באיסור הוצאת פ"ש לחו"ל, הרי בלא"ה אסור להוציא פירות מא"י לחו"ל כל השנים? ותירץ שמי שנטע עצים בא"י במיוחד לשם יצוא מותר לו כל השנים להוציא פירות לחו"ל, דאדעתא דהכי נטעם, ואדרבה, הדבר מחזק את ישוב הארץ, שהיצוא גורם לנטיעת עצים ולפרנסתם של בעליהם בא"י. ועפי"ז כ' הגר"מ שטינברג שבשביעית אסור להוציא פירות אלו לחו"ל. וא"כ לדעתו גם הנוטע אילנות לשם יצוא אסור להוציא פ"ש לחו"ל (אמנם הוכחה אין מכאן, שהרי על קושית פאה"ש הבאנו גם תירוצים אחרים).

אולם הגרש"ז אוירבך זצ"ל בספרו מעדני ארץ (שביעית סי' י' אות ה') מחזק את סברת הגר"ח ברלין הנ"ל ומביא לה סימוכין מהמהרי"ט (ח"א סי' פ"ג) שעצי תות שניטעו במיוחד לשם גידול תולעי משי מותר להאכיל את עליהם לתולעים ואין כאן איסור הפסד כי לשם כך ניטע העץ מלכתחילה. (וכן מצינו שמחשבת הנוטע מועילה בערלה, בנוטע לסייג, ועיין ירושלמי ערלה א' א' בנוטע לשם מצוה. וכן בשביעית, בפול המצרי מצינו שהדבר תלוי במחשבתו אם לשם ירק או לשם זרע, וכן בהלכות ברכות, עיין ברכות ל"ו א' בקורא ובצלף עיי"ש, [ועי' פאה"ש כ"ה ז'] ויל"ע בכ"ז)[6]. ומזה הוליד חידוש, שהנוטע לשם אכילת נוכרים, אין לפרי קדושת שביעית, והדבר דומה לנוטע לעצים, כי גוי אינו בכלל "לכם". והביא חיזוק לסברה זו מקונט' תוס' שביעית (בסוף בית רידב"ז דף ל"ב) שכתב שם בשם ס' חלת לחם (סי' ז') שיתכן שהעושה עיסה להאכיל הפת לגוי יפטר מחלה, משום שאינה בכלל "עריסותיכם".

אך לבסוף הסיק שרק כשהפירות עצמם **של** נוכרים יש להסתמך על סברה זו, שאין להם קדושת שביעית, אך פירות **המיועדים** לנוכרים בקדושתם עומדים. מיהו יתכן

6. ואולי יש להבחין בין נטיעה שדרכם של בנ"א לטעת למטרה זאת דר"כ, לבין אם הוא מסיבה פרטית שלו נטע לצורך יצוא. שכן בשביעית שהתוצרת הפקר אין מקום להתחשב בכוונת הבעלים הפרטיים כיון שאין כאלה, אך אם כוונתם מייצגת את הכיוון הכללי וכל אחד במקומם היה אף הוא נוטע למטרה זאת, או אז נתחשב בזה. — הערת עורך תחומין, הרב יהודה שביב. תשובת המחבר: הרבה גידולים מיועדים ליצוא מתחילת תכנונם, כל השנים, לא רק בשמיטה, כמדיניות כללית. סברת המהרי"ט בענין עצי תות מתייחסת בפירוש לנוטע פרטי.

שסברה זו, שפירות המיועדים לנוכרים אין בהם קדו"ש, חזי לאיצטרופי לסניפים אחרים.

ועיין בשו"ת אבקת רוכל (סי' כ"ג בסופה), בשם המבי"ט, שבפירות של נוכרים אין דין ביעור. כי ביעור — שהוא הפקר — היא חובה ממונית והגוי פטור ממנה. ולכן גם ישראל הבא מכוחו יכול לטעון: קא אתינא מכח גברא דלא מצית לאשתעויי דינא בהדיה.

לפי"ז אין איסור יצוא בפירות של נוכרים כי אין בהם חובת ביעור. ומסתבר שלשם כך די בבעלות הנוכרי על **הפירות**, ואין צורך שיהיה גם בעלים על הקרקע. שהרי נימוקו של המבי"ט הוא שהגוי אינו חייב בביעור. ולגביו אין נפקא מינה בין בעלות על הפרי לבין בעלות על הקרקע — הוא לא יבער בין כך ובין כך. וא"כ לדעת המבי"ט אין נפ"מ כלל בין בעלות נוכרית על הקרקע לבין בעלות כזאת על הפירות. שהרי לדעתו גם בעלות נוכרית על הקרקע אינה מפקיעה את הפירות מקדושתם. וכל עיקר חידושו של המבי"ט הוא שמכיון שבפועל הגוי לא יבער את הפירות גם ישראל הבא מכוחו פטור. וא"כ כל פרי שהיה בפועל ברשותו של הנוכרי בזמן שחלה עליו קדושה נפטר מביעור, וממילא מותר ביצוא. (ועיין במדריך השמיטה לחקלאי שיצא לאור מטעם הרה"ר לישראל, ועדת השמיטה ומכון התורה והארץ עמ' 37 הע' 7).

טו. פתרון מעשי ליצוא — ע"י מכירה לגוי

הפתרון המרווח שניתן באמצעותו לענות על בעיית היצוא הוא לענ"ד ע"י התקשרות מוקדמת של החקלאים בארץ עם סוכנויות שיווק בחו"ל שיקנו את הפרי בתחילת גידולו ("דאמאן" בלע"ז), ומכיון שהפרי שייך לנוכרים מתחילת גידולו אפשר להסתמך על סברתו של הגרשז"א ולהתיר את היצוא לחו"ל. ואין כאן הערמה, כי הרי בלאו הכי מגדלים את הפרי לשם יצוא וא"כ אפשר להקדים את המכירה. (גם את בעיית המחיר אפשר להשאיר פתוחה ולהבטיח תמלוגים לחקלאים, אם המחיר יהיה גבוה יותר).

אמנם מכירה זו נחשבת כיום כמנוגדת לחוק. אולם חוק זה אינו מופעל למעשה, ופוק חזי כמה חקלאים מוכרים את פירותיהם בתחילת גידולם. אכן צ"ע מה דינו של חוק שאינו מופעל למעשה. במטבעות מצינו שאע"פ שיש לכל מלכות מטבע משלה, כשאין מלכויות מקפידות זו על זו אפשר לחלל על מטבע כזו (ב"ק צ"ז ב') וה"ה כאן אע"פ שיש חוק שנחקק ע"י השלטון, מכיון שאין הוא מקפיד על קיומו אין הוא מחייב. וצ"ע. מיהו ניתן להתגבר על בעיה זו ע"י חקיקה מיוחדת לכבוד השמיטה.

כמו כן יש להעיר על הצעתנו מצד מקנה דבר שלא בא לעולם. אמנם בירקות שקדושתן תלויה בלקיטה וכן בגידולים התלויים בגמר הפרי, מכירתן לפני כן, מחנטה ואילך, תועיל להפקיע מהן את הקדושה. אך בפירות האילן שא"א למוכרן לפני חנטה (עי' חו"מ סי' ר"ט ס"ה בהג"ה) וגם קדושת שביעית חלה עליהן בשעת חנטתן, א"א למוכרן לפני חלות קדושתן בגלל שהן דבר שלא בא לעולם.

אמנם אפשר למכור את האילן לפירותיו, אולם אז נכנסים לבעיית איסור לא תחנם, שאף כי יש לומר שמכיון שאינו מוכר את העץ **עצמו**, אלא את העץ לפירותיו, והפירות

עומדים ליתלש, אין כאן חניה בקרקע. אך מאידך י"ל כיון שסוף סוף אינו מוכר את הפירות בלבד, אלא את **העץ** לפירותיו, הקנין חל בגוף העץ ויש כאן איסור לא תחנם. **וצ"ע.** (אולם אפשר למכור את העץ ע"מ לקוץ כפי שהנהיג הגרנ"ה, ואם מוכר את העץ לפירותיו ע"מ לקוטפם והוא קוטפם באמת אין כאן פקפוק).

ואין לומר שבמכירה לגוי המכירה חלה גם בדבר שלבל"ע. אמנם ב"קצות החושן" (סי' רע"ח ס"ק י"ג) **כתב בשם הריב"ש** (סי' שכ"א) שלפני מתן תורה היה אפשר לקנות דבר שלבל"ע, וא"כ גוי היום דינו כלפני מ"ת וקונה גם דבר שלבל"ע. אך מכיון שהחסרון בדבר שלבל"ע הוא גם מצד המקנה ולא רק מצד הקונה, וכאן מצד המקנה הישראל הקנין לא חל, וכן נפסק בשו"ע יו"ד סי' ש"כ ס"ו.

מיהו דרך מרווחת יותר היא לסמוך על המנהג הנהוג בין החקלאים שמוכרים פרי בתחילת גידולו ואף לפני כן, ולהתייחס לכך כקנין סיטומתא. אמנם דעת הקצות (בסי' ר"א א') שקנין סיטומתא אינו מועיל בדבר שלא בא לעולם. ולשיטתו קאזיל (בסי' קכ"ו ג') שקנין דרבנן מועיל מהתורה **כשצורת** הקנין דרבנן, כגון מעמד שלושתן, אך לא לדבר **שאינו בר קנין** מהתורה, כגון בהלואה. אולם החת"ס (שו"ת, חו"מ סי' ס"ו) כתב שקנין סיטומתא מועיל גם בדבר שלבל"ע. והרב דוב כץ, מנהל בתיה"ד הרבניים, במאמרו על קנין סיטומתא (מורשה א') הביא פסקי דין רבניים רבים בארץ, שבהם נהגו לפסוק כשיטת רוב הפוסקים שקנין סיטומתא מועיל גם בדבר שלבל"ע.

העולה מדברינו הוא שניתן למכור את הפרי בתחילת גידולו לסוכנויות השיווק בחו"ל וע"י כך למנוע חלות קדושת שביעית מהפירות, ויהיה מותר לייצאם לחו"ל. לא תחנם אין כאן כיון שמוכר דבר העומד ליקצץ ע"מ שיקצץ. וכמו כן נרויח, שכיון הגוי הוא בעל הפירות והוא המוציאם לחו"ל, ואין הישראל עובר בהוצאת פ"ש לחו"ל אלא ע"י אמירה לגוי (ואולי כדאי שחברות תעופה וספנות זרות יוציאו את הפרי לחו"ל). וא"כ יש כאן רק שבות דשבות במקום הפסד מרובה.

טז. היתר לייצא ע"מ למנוע הפסד פ"ש

עוד היתר ליצוא פ"ש לחו"ל מצינו להגר"נ וידנפלד מדומברובה (אחיו של הרב מצ'בין) במשמרת להבית שבסוף בית רידב"ז (דף י"ח) שבפירות כאלו שבהם העודפים כה מרובים עד שאפילו אם כל תושבי הארץ יאכלום ללא הגבלה יישארו עודפים רבים העלולים להרקב, כיון שסופם ללכת לאיבוד אין איסור לגרום את הפסדם ע"י הוצאתם לחו"ל. (דבריו מבוססים על סברת הראב"ד שהיצוא לחו"ל הוא בגלל חילולם של הפירות).

והביא ראיה לזה ממסכת פסחים (כ' ב') חבית של תרומה שנולד לה ספק טומאה, לדעת ר' יהושע אם היתה מונחת במקום המוצנע מותר להניחה במקום התורפה ואם היתה מכוסה מותר לגלותה, מכיון שבלא"ה עומדת להדלקה יכול לגרום לה טומאה. ובמקום שיש הפסד יכול לטמאה אפילו **בידים**. כגון חבית שנשברה בגת העליונה ותחתיה חולין טמאים, יכול לטמאנה ביד, כדי להציל את החולין מדימוע, כיון שסופה ללכת לאיבוד. ואף בנידון דידן מניעת היצוא היא הפסד מרובה, ואם ישארו הפירות

בארץ ילכו לאיבוד, וההוצאה אינה איבודם של הפירות בידים, אלא רק גרמא, לכן יש להתיר.

אמנם יש לפקפק בדימויה של ראיה זה לנ"ד. שם התרומה נמצאת בעיצומו של תהליך העומד לאבדה, היין נמשך מהגת העליונה לגת התחתונה, משא"כ בפ"ש אם ישארו בארץ הם עלולים להיפסד, אולם כרגע עדיין אינם נמצאים בתהליך של איבוד. וחילוק זה דומה למש"כ התוס' בב"ק (י"ז ב') שסברה פשוטה היא לחלק בין זורק חץ על כלי לבין כלי הנופל ועומד להשבר. שכלי הנופל נחשב כבר לאבוד, משא"כ זורק חץ על כלי, הכלי נחשב עדיין שלם. (ועיין יו"ד סי' של"א סי"ט בהג"ה ובבי' הגר"א ס"ק מ"ח וחזו"א שביעית י"ד י' והליכות שדה בגליון היובל עמ' 59, הע' 23).

וכדמות ראיה לחילוק זה בענייננו יש להביא מהמשנה בתרומות (פ"ח מי"א) "היה עובר ממקום למקום וככרות של תרומה בידו, אמר לו נכרי: תן לי אחת מהן ואטמאנה, ואם לאו הרי אני מטמא את כולן ...ר' יהושע אומר: יניח לפניו אחת מהן על הסלע". כלומר, אסור לו לטמאה בידים, אלא להניחה על הסלע בלבד, אע"פ שיודע שהגוי יטמאנה. מבואר איפוא שאין לטמא בידים תרומה שעלולה להיטמא ע"י **מישהו אחר**. בעוד שתרומה הנמצאת בעיצומו של תהליך לאיבוד מותר לטמאה בידים. מיהו אין ראיה זו כ"כ מוכרחת, שכן במקום שאין הכרח לטמא בידים לא התירו לו לעשות כן.

עכ"פ מצינו שבמקום שיש חשש שהתרומה תלך לאיבוד, ע"י מישהו אחר, מותר לגרום לה טומאה. ודבר זה ניתן אולי ללמוד גם מדין תרומה שנולד בה ספק טומאה, שמותר להניחה במקום התורפה, או לגלותה ולגרום לה הפסד, לשיטת הרמב"ם שספק דאורייתא לקולא מהתורה, ואם תרומה ספק טמאה מהתורה מותרת ורק מדרבנן חייבת שריפה, מכיון שסופה להשרף מותר לגרום לה הפסד, אע"פ שסופה ללכת לאיבוד ע"י גורם אחר ולא מחמת עצמה. וגרם הפסד לתרומה חמור יותר משביעית, שבתרומה כתב רש"י בסוכה (ל"ה ב') שאסור לגרום הפסד לתרומה, ובשביעית דעת המהרי"ט (ח"ב סי' פ"ג) שמותר לגרום לה הפסד (ועיין כרם ציון השלם, הר-צבי). וא"כ אף בנ"ד כיון שפ"ש שיש בהם עודפים רבים עלולים להיפסד, מותר לגרום להם הפסד או חילול ע"י הוצאתם לחו"ל.

יז. ההיתר לזרוע ירקות ע"מ לייצאם

אלא שהניחא בפירות **האילן**, כגון בפרי הדר, שבהם יש עודפים רבים (רוב רובו של פרי ההדר משווק לחו"ל) ואם ישארו כל התפוזים בארץ תימלא הארץ מהם ויגרם להם הפסד, והתורה לא חייבה את האדם לעקור את עציו בשנת השמיטה (עיין רמב"ם פ"א הל' י')[7]

7. התבססות על הרמב"ם שם, יש לפקפק בה, שכן הרמב"ם מבהיר שהיתר המלאכות המסוימות הקשורות בהשקייה הוא "שאם לא ישקה תיעשה הארץ מלחה וימות כל עץ בה" נמצא שכאן חשש של הפסד המתמשך מעבר לשנה זאת. משא"כ כשהמדובר לחלק מן התוצרת העלול להרקיב. — הערת עורך תחומין הרב יהודה שביב.
תשובת המחבר: כונתי לומר שאם יהיה הכרח — כדי למנוע את הצפת הארץ בתפוזים למשל,

לכן אין מנוס מהוצאתם של הפירות לחו"ל. אולם **בירקות**, שנזרעו לפני שמיטה מתוך ידיעה שישווקו לחו"ל בשנת השמיטה, כאן אין לומר שהיצוא מותר משום שהירקות ייפסדו, מי גרם להם שיפסדו? זה הזורעם ערב שביעית, מי ביקש זאת מידו לגרום להם הפסד ע"י זריעתם בערב שביעית?

נראה שהדבר תלוי במחלוקת בעל המאור והרמב"ן בפ' ר"א דמילה במסכת שבת. האם מותר לו לאדם להכניס את עצמו למצב שאח"כ יהיה לו היתר של פיקוח נפש. לדעת הרמב"ן מותר למול תינוק בשבת אע"פ שאח"כ יצטרכו לחלל עליו שבת בחימום מים משום פיקו"נ, ולדעת הרז"ה אסור למולו בשבת. אף כאן לדעת הרמב"ן מותר לחקלאי — בגלל הכרח הפרנסה — להכניס את עצמו למצב שבו ניאלץ בשביעית להתיר לו את יצוא הירקות לחו"ל כדי למנוע את הפסדתם בארץ. ולדעת הרז"ה אסור לחקלאי להכניס את עצמו לכתחילה למצב כזה.

ועיין שו"ת חת"ס (ח"ו סי' צ"ז) שהביא את מחלוקתם של בעל המאור והרמב"ן במפליג בספינה לפני שבת שבעה"מ סובר שיש בהפלגה בספינה בשבת הכרח לעשות מלאכות משום פקו"נ ואסור לאדם להכניס את עצמו לחילול שבת לכן אין מפליגין בספינה ג' ימים לפני שבת, אך לצורך מצוה מותר אפי' בע"ש, והרמב"ן לא חושש לטעם זה. וכתב החת"ס שבעה"מ והרמב"ן לשיטתם, בעה"מ שאוסר למול בשבת כדי לא לחלל שבת אח"כ משום פקו"נ יורד דרגה בע"ש ומתיר רק לצורך מצוה. והרמב"ן שמתיר להיכנס בשבת לחילול שבת משום פקו"נ לצורך מצוה מתיר בע"ש אפי' לדבר הרשות. וכיון שאצלנו המדובר **לפני שמיטה** ולצורך פרנסה שהוא צורך מצוה (עיין שו"ע או"ח סוף סימן רמ"ח) **גם לבעה"מ הדבר מותר**. (ועי' ספרנו באהלה של תורה ח"ב סי"ח).

יח. לדעת רבי מותר להוציא לכתחילה

עוד סניף ביצוא פ"ש לחו"ל יש לנו בדברי מרן הרב זצ"ל בקונטרס אחרון לשבה"א (אות כ"ג) שכתב, שמאחר שלרבי במס' פסחים (נ"ב ב') פ"ש שיצאו לחו"ל מתבערין בכל מקום שהם, מותר גם להוציא לכתחילה. ואינו סובר שיש מעלה בביעור פ"ש בא"י דווקא, ומכיון שאין חובת ביעור בארץ דווקא אין איסור להוציא לחו"ל. ומכיון שהלכה כרבי מחבירו יש לומר שהלכה כרבי שמותר ליצא לחו"ל. ומה שהפוסקים פסקו שאסור להוציא לכתחילה זהו מספק אם הלכה כרבי כאן או לא. אך בשעת הדחק יש לסמוך על רבי ולהוציא לכתחילה. ואין לך שעת הדחק גדולה מזו שכל החקלאות בא"י תלויה ביצוא.

הנחתו היא שאיסור היצוא הוא בגלל הביעור וכהר"ש. אך לשיטת הראב"ד שאיסור היצוא הוא בגלל חשש לחילול פ"ש, אין הוכחה מזה שרבי מתיר לבער בחו"ל שהוא

שא"א יהיה לייצאם — לעקור את העצים לפני גידולם, את זאת התורה לא חייבה, כשם שהתורה התירה השקאת עצים שלא ימותו בשנת השמיטה.

גם מתיר לייצא. אך עכ"פ כסניף אפשר לצרף גם את סברתו של מרן הרב זצ"ל. (ועיין בית רידב"ז, במשמרת להבית דף כ"ב א' בשם הגרא"ב שטינברג מברודי שאין לצרף כסניף את הסברה שהלכה כרבי מחבירו והגר"נ וידנפלד מביא ראיות לכך שאפשר לצרף סברה זו כסניף).

יט. מסקנה למעשה

העולה מכל דברינו הוא שאפשרויות היצוא של פ"ש לחו"ל הן כדלהלן:

א. לדעת הרידב"ז רק לאחר הביעור.

ב. לדעת התפא"י רק לפני הביעור (ויתכן שכונתו רק לפירות שבודאי יאכלו לפני הביעור).

ג. לדעת מרן הרב זצ"ל היצוא מותר לגמרי.

ד. לדעת התוס' בפסחים מותר להוציא לסחורה.

ה. הגריל"ד והרב זצ"ל מתירים להוציא בהבלעה.

ו. יתכן שיש מקום להוציא ע"י אוצר בי"ד.

ז. יתכן שאם היצוא יעשה ע"י גויים מותר.

ח. לדעת הגר"נ וידנפלד מותר להוציא פירות שיש להם עודפים רבים שעלולים להרקב בארץ.

ט. לשיטת הראב"ד יהיה מותר להוציא בימינו כשגם בארץ יש חשש לחילול פ"ש.

י. לדעת הגר"ח ברלין מותר להוציא פירות שגדלו מעיקרא לשם יצוא.

יא. לדעת המבי"ט מותר לו להוציא פירות שגדלו ברשות נוכרים.

כדי לצאת ידי חובת כל הדעות אפשר לצרף כמה סניפים יחד ולמצוא פתרון לבעיה הקשה. לכן נלענ"ד להציע דרך מרווחת והיא: התקשרות מוקדמת של החקלאים בארץ עם סוכנויות שיווק בחו"ל, שיקנו את הפירות והירקות בעודם בתחילת גידולם וסוכנויות אלו יוציאום לחו"ל באמצעות חברות תובלה זרות. פירות שאפשר להמתין עם שיווקם עד לאחר הביעור, לשווקם רק אחר הביעור, וכן פירות וירקות שאינם יכולים להחזיק מעמד זמן ממושך אפשר לייצא גם לפני הביעור, ורק הגל האחרון, הקרוב לזמן הביעור, יש להימנע מהוצאתו לחו"ל. ובכך יצאנו ידי חובת רוב הדעות.